

Država i sloboda

PARIŠKA KOMUNA I POJAM DRŽAVE (1871)

Jasno je da čovječanstvo može vratiti svoju slobodu i da stvarni interesi društva, svih grupa i lokalnih organizacija i pojedinačnih osoba, koje to društvo čine, mogu biti zadovoljeni tek onda kad više ne bude bilo država. Jasno je da svi takozvani opći interesi društva, koje država navodno zastupa, a koji su u stvarnosti samo prolazna i stalna negacija pozitivnih interesa distrikta, općina, saveza i većine državi podređenih pojedinačnih osoba, da su ti interesi apstrakcija, fikcija, laž i da je država istodobno jedna velika klaonica i ogromno groblje, gdje u sjeni i pod izlikom te apstrakcije plemenito i blaženo propadaju sve stvarne aspiracije, sve žive snage zemlje, da bi bile žrtvovane i pokopane. A kako neka apstrakcija

nikada ne postoji po sebi i za sebe, kako ona nema nogu za kretanje ni ruku za djelovanje, a ni trbuh, da bi tu masu njoj za proždiranje prinesene žrtve probavila, jasno je da baš kao što bog, religiozna ili nebeska apstrakcija, ustvari zastupa vrlo pozitivne, vrlo realne interese jedne privilegirane klase, svećenstva — da isto tako njegova zemaljska dopuna, politička apstrakcija, država, zastupa ne manje pozitivne i realne interese današnje glavne, ako ne i isključive, izrabljivačke klase — buržoazije, koja uostalom nastoji sobom obuhvatiti sve druge klase. A kako se svećenstvo uvijek dijelilo, a danas više nego ikada, na jednu vrlo moćnu i vrlo bogatu manjinu i jednu vrlo podređenu i prilično zapuštenu većinu, tako i buržoazija: ona i njene različite socijalne, i političke organizacije u industriji, poljoprivredi, bankarstvu i trgovini, također u svim upravnim, financijskim, pravnim, univerzitetskim, policijskim i vojnim funkcijama države dijeli se svakim danom sve više na oligarhiju koja ima stvarnu vlast i na bezbrojnu masu više ili manje taštih i propalih kreatura, koje žive u stalnoj iluziji i bivaju sve više gurane natrag u proletarijat po nekoj neodoljivoj sili, po sili suvremenog ekonomskog razvoja; oni su ograničeni na to da svemoćnoj oligarhiji služe kao slijepo sredstvo.

Uklanjanje crkve i države mora biti prvi i neizbježan uvjet stvarnog oslobođenja društva; tek nakon toga se društvo može i mora organizirati na drugi način, no ne odozgo prema dolje i ne prema nekom idealnom zasnovanom planu nekolicine mudraca ili znanstvenika ili kroz dekrete, koje izbacuje neka diktatorska sila, ne čak ni s pomoću nacionalne skupštine izabrane na temelju općeg prava glasa. Takav bi sustav, kao što sam već rekao, neizbježno vodio uspostavljanju neke nove države pa prema tome stvaranju vladajuće aristokracije, tj. cijele klase ljudi koji nemaju ništa zajedničko s masom naroda, nego bi sasvim sigurno ponovno počeli izrabljivati narod i podređivati ga pod izgovorom općeg blagostanja ili da bi se spasila država.

Buduća socijalna organizacija može se podizati samo odozdo prema gore slobodnim udruživanjem i povezivanjem radnika, prvo u asocijacije, onda u općine, distrikte, narode i napokon u jedan veliki internacionalni i univerzalni federalni savez. Tek onda će se ostvariti istinski i životvorni poredak slobode i opće sreće, poredak koji ne niječe interese pojedinca i društva, nego ih štoviše potvrđuje i dovodi u sklad.

Kaže se da se takav sklad i univerzalna solidarnost interesa pojedinca i društva ne može zapravo nikada ostvariti, jer ti interesi, koji su u međusobnom protivrjeću, nisu u stanju sami sebi održavati ravnotežu ili se na koji drugi način bilo kako sporazumjeti. Na jedan takav prigovor odvracam da je za to, što dosad ti interesi nikada i nigdje nisu dosegli obostrani sklad, kriva država koja je žrtvovala interese većine u korist jedne privilegirane manjine. To je razlog zbog kojega ta slavna nespojivost i borba osobnih interesa i interesa društva nisu ništa drugo nego izrugivanje i politička laž, proizašla iz teološke laži, koja je izmislila nauku o iskonskom grijehu, da bi obećastila čovjeka i razorila mu svijest o vlastitoj vrijednosti. Ta ista kriva ideja o interesima u sukobu potječe također i iz snova metafizike koja je, kao što je poznato, bliska rođakinja teologije. Zbacivši društveni karakter čovjekove prirode metafizika je gledala na društvo kao na mehaničko i čisto umjetno gomilanje ljudi, koji se odjednom udružuju u ime nekog formalnog ili tajnog ugovora, koji je sklopljen slobodno ili pod utjecajem neke više sile. Prije njihova povezivanja u društvo ljudi su se nalazili u uživanju pune slobode, ispunjeni nekom vrstom besmrtnosti duše. A kad metafizičari, naročito oni koji vjeruju u besmrtnost duše, tvrde da su svi ljudi izvan društva slobodna bića, dolazi se do neizbježnog zaključka da su se ljudi mogli ujediniti u društvo samo pod uvjetom da zaniječu svoju slobodu, svoju prirodnu neovisnost i žrtvuju svoje interese, prvo one osobne a onda lokalne. Takvo samoodricanje i takva osobna žrtva nameću se tim više zapovjednički, što je društvo brojnije i što je zapletenija njegova organizacija. U takvom je slučaju država izraz svih individualnih žrtava. Budući da ona postoji u tom apstraktnom i istodobno nasilnom obliku, ona ometa naravno sve više osobnu slobodu u ime laži, koja se zove »javno dobro«, iako ona očigledno zastupa isključivo interese vladajuće klase. Država nam na taj način izgleda kao neizbježna negacija i poništenje svake slobode i svih interesa, osobnih kao i općih.

Ovdje se vidi da je u metafizičkim i teološkim sustavima sve međusobno povezano i samo po sebi objašnjivo. Zato mogu i moraju dapače logički branioci tih sustava mirne savjesti dalje izrabljivati narodne mase posredstvom crkve i države. Napunivši svoje džepove i robujući svim svojim prljavim strastima, mogu se istodobno tješiti mišlju da se muče za slavu boga, za pobjedu civilizacije i za vječno blaženstvo proletarijata.

A mi ostali, koji ne vjerujemo ni u boga ni u besmrtnost duše, pa ni u vlastitu slobodu volje, tvrdimo da sloboda mora biti shvaćena u njenom najpotpunijem i najširem poimanju kao cilj povijesnog napretka čovječanstva. S pomoću čudesnog iako logičnog kontrasta uzimaju naši protivnici, idealisti teologije i metafizike, princip slobode kao temelj i bazu svojih teorija, da bi posve mirno dospjeli na kraju do neizbježnosti ljudskog robovanja. A mi, materijalisti po teoriji, nastojimo zasnovati u praksi razuman i plemenit idealizam i trajno ga očuvati. Naši neprijatelji, božanski i suptilni idealisti, tonu u krvožedni i ružni praktični materijalizam u ime logike, po kojoj je svaki razvoj negacija temeljnog principa. Naše je uvjerenje da je cjelokupan bogati duhovni, moralni i materijalni razvoj čovjeka kao i njegova prividna neovisnost, da su to sve produkti života u društvu. Izvan društva bi čovjek ne samo bio bez slobode nego ne bi bio ni postao čovjek, tj. biće koje posjeduje vlastitu svijest, osjeća, misli i govori. Samo međusobno djelovanje inteligencije i zajedničkog rada moglo je prisiliti čovjeka da napusti stanje divljaka i divlje zvijeri, koje je bilo njegova pra-priroda ili ishodišna točka njegova daljnjeg razvoja. Duboko smo prožeti tom istinom, da cijeli čovjekov život — interesi, stremljenja, potrebe, iluzije, također gluposti, nasilna djela, nepravdnosti i sve prividno dobrovoljne akcije — pokazuje samo posljedice neizbježnih sila života u društvu. Ideja o međusobnoj nezavisnosti ne bi mogla biti priznata, a da se ne zaniječe uzajamni utjecaj međusobnih odnosa u iskazivanjima vanjske prirode.

U samoj prirodi se taj divni uzajamni odnos i povezivanje pojava također ne postiže bez borbe. Baš nasuprot tome, iskazuje se harmonija sila u prirodi tek kao istinski rezultat te stalne borbe, koja je najautohtoniji uvjet života i pokreta. U prirodi i u društvu red bez borbe znači smrt.